

Русенюк М.М.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА У ВИМІРІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА КОНСОЛІДОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Соціальний механізм дії права можна описати через три рівні, на яких право діє як регулятивний засіб соціального управління:

1) норми права регулюють суспільні відносини, а через них – поведінку кожної людини, яка виступає у певних соціальних ролях. Цей процес відбувається шляхом сприяння формуванню нових, закріплення вже існуючих або витіснення віджилих відносин. Різні засоби — зобов'язання, дозвіл, заборона та пов'язані з ними заходи схвалення або покарання, стимули або санкції — дозволяють по-різному спрямовувати соціальну поведінку, активність особистості. Таким чином, здійснюється як регулювання (стабілізація, контроль поведінки), так і управління (активізація, зміна поведінки). На цьому рівні норми права виконують завдання координації дії людей, що сприяє досягненню суспільством відповідної мети;

2) правові норми регулюють відносини всередині суб'єкта управління, визначаючи компетенцію, структуру й функції всіх систем управління та їх елементів (наприклад, органів держави, посадових осіб тощо). Тут правові приписи мають директивний характер і виступають безпосередньою причиною поведінки. Регулюючи діяльність посадових осіб, вони впливають і на перший рівень;

3) норми права діють на вищому рівні, де об'єктом управління виступає вся соціальна система, а етапи її розвитку займають великі проміжки часу. Перехід усієї соціальної системи в новий стан супроводжується значними змінами у законодавстві та праві (наприклад, прийняття нової Конституції України). Поступове накопичення таких змін готує зміни всієї системи у цілому та спричиняє видання нових норм права, що визначають подальшу поведінку соціальної системи, тобто до появи нового циклу правотворення та правореалізації.

Дієздатність норми залежить від довершеності відбиття у її змісті закономірностей суспільного розвитку та потреб соціальних груп і особистостей. Однак вони перебувають поза зоною «меж досягнення» права, тому вплив на них здійснюється через посередництво загальносоціальної політики держави. Соціальний аспект права є більш широким, ніж його нормативний зміст, адже містить розгляд соціальних елементів – як тих, що передували формуванню державної волі, так і тих, які пов'язані з правовою структурою, що вже діє у суспільстві, з виявленням її соціальної ефективності.

Проблема ефективності є ключовою у функціонуванні будь-якого соціального інституту. Право в цьому розумінні не є винятком. Від рівня соціальної ефективності залежать його життєздатність і функціональна повноцінність.

У найзагальнішій своїй формі ефективність як соціальне явище відбиває співвідношення між людською діяльністю та її наслідками. Маючи такий об'єктивний зміст, ефективність виступає як оціночна категорія. При розгляді питань соціальної ефективності права досліджують саме соціальну ефективність, а не будь-яку іншу її форму. Цей недолік трапляється особливо часто, коли замість критеріїв соціальної ефективності, які відбивають соціальні зміни в суспільстві під впливом права, використовуються відомчі або інституціонально-правові критерії.

Відтак, соціальну ефективність права можна визначити як міру цільових можливостей реального впливу права на характер і стан соціальних відносин та на їх зміни.

Поряд з цим слід особливо наголосити на основоположній ролі в кожному політично і соціально розвиненому суспільстві природного права (права на життя, свободу, безпеку, власність тощо). Воно є відбиттям природних принципів і норм взаємин між людьми, а

також між людьми і державою. Ці принципи і норми у своїй основі є незмінними і абсолютними, вони існують незалежно від держави і водночас охороняються нею. Саме вони є підґрунтям юридичних норм і виконують стосовно них функцію об'єктивних вимог, яким вони мають відповідати. Звідси, соціальну ефективність права можна визначити також як рівень реалізації в конкретних соціальних обставинах природних прав людини і вплив цього рівня на ті суспільні відносини, в які вона включена.

Правова соціалізація виступає як набуття особистістю таких соціальних якостей, що необхідні їй для входження в суспільство як певну правову систему. В зв'язку зі складністю соціальної структури суспільства правова соціалізація суспільства означає включеність в різноманітні соціальні групи, кожна із яких має свої уявлення, цінності, традиції тощо стосовно права, його використання і ставлення до нього. Правова соціалізація є не що інше, як усвідомлення особистістю своєї соціальної ролі шляхом включення у соціально-правові відносини суспільства. Тобто правова соціалізація є головним напрямом формування особистості як громадянина. Правова соціалізація в її реальному прояві виступає як здатність особистості адаптуватися до конкретної державної і правової системи. Механізм будь-якого аспекту соціалізації, в тому числі й правового, базується на засадах соціальної активності.

Правова культура є складовою частиною і найважливішою засадою демократії. Правова культура суспільства - це різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосується правової реальності даного суспільства.

Система цінностей - це активність суб'єктів права у правовій сфері, добровільність виконання вимог правових Систему цінностей в галузі права, що існують в реальному функціонуванні в суспільстві, називають правовою реальністю, яка у структурному відношенні збігається з поняттям «правова система».

Кожне суспільство виробляє свою модель правової культури. Структура правової культури суспільства включає:

- культуру правосвідомості - високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позицій справедливості, прав людини;
- культуру правової поведінки - правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- культуру юридичної практики - ефективну діяльність законодавчих органів.

Соціологія права – міждисциплінарна галузь наукового знання, що поєднує в собі пізнавальні ресурси юриспруденції як системи наук про державу і право та загальної соціології як науки про закономірності виникнення, розвитку й функціонування суспільства.

Класичні теорії в соціології права спиралися на певні загальносоціологічні і навіть соціально-філософські парадигми, що стали віхами розвитку гуманітарного знання в цілому (вчення М. Вебера, Е. Дюркгейма, К. Маркса, Т. Парсонса). Визначаючи основи «соціологічного методу», Е. Дюркгейм обстоював необхідність його поширення на інші соціальні науки, які поступово, у міру того як основою синтезу їх висновків стає соціологічний метод, перетворюються на різновид соціологічної науки. Такий підхід був типовим в соціології кінця XIX — початку XX ст., отримавши назву «соціологічного імперіалізму». Для М. Вебера соціологічний аналіз права був не просто можливістю застосування розробленої ним загальної соціологічної теорії, а важливим елементом її конструювання. Т. Парсонс зазначав, що «серцевиною соціологічного вчення Вебера є його соціологія права».

Найважливішими елементами веберівської соціології права є такі: а) концепція панування через використання державного апарату, в рамках якого раціональні правила або закони є важливою формою легітимного панування; б) вчення про взаємодію політичних структур та права; в) вчення про взаємодію права та економічної системи; г) концепція соціальної ролі професійних юристів.